

Sumari

Pròleg (Francesc-Marc Álvaro)	9
Memòries del camp (Joan Tarragó).....	17
Eren dos (Llibert Tarragó)	43
Autobiografia (Joan Tarragó).....	91
Montserrat Roig per sempre (Llibert Tarragó).....	105
Fragments: Joan Tarragó al llibre <i>Els catalans als camps nazis</i> (Montserrat Roig)	111

Pròleg

Fills, nets i nebots del silenci

FRANCESC-MARC ÁLVARO

En el principi, fou el silenci. Moltes famílies de deportats, dels que van tornar i dels que no ho van fer, van acostumar-se al silenci. Perquè havien de triar entre la memòria i la vida, i aquesta darrera es va imposar, de manera ineluctable: mirar cap endavant, resistir, continuar, sobreposar-se. Els parents dels morts van deixar aquell nom assassinat a Mauthausen a les golfes de l'ànima, sol, com una penyora que es paga a canvi de no se sap ben bé què. Mentre, els que van sobreviure van haver d'enfrontar-se a un món que no volia saber i que no estava preparat per a comprendre i, en el cas espanyol, era pitjor: quedaven sota els designis d'un règim que havia estat còmplice de Hitler i que, després que els aliats guanyessin la Segona Guerra Mundial, va fer tot el possible per amagar les seves simpaties amb el Tercer Reich i per adaptar-se a la lògica de la Guerra Freda, que li va permetre durar fins a la mort del dictador.

El silenci, però, no era completament compacte. Tenia algunes esclatxes per on s'hi podien colar paraules, frases, evocacions breus, igual que llampecs enmig de la nit fosca. Ens van arribar retalls d'aquell passat ple d'un dolor incandescent, fragments de vides que van experimentar l'avern a la terra, trossos d'una realitat impensable i, per tant, gairebé inexpressable. Jorge Semprún, supervivent del camp de Buchenwald, aborda aquest límit a *La*

escritura o la vida: “No obstante una duda me asalta sobre la posibilidad de contar. No porque la experiencia vivida sea indecible. Ha sido invivible, algo del todo diferente, como se comprende sin dificultad. Algo que no atañe a la forma de un relato posible, sino a su sustancia. No a su articulación, sino a su densidad. Sólo alcanzarán esta sustancia, esta densidad transparente, aquellos que sepan convertir su testimonio en un objeto artístico, en un espacio de creación. O de recreación. Únicamente el artificio de un relato dominado conseguirá transmitir parcialmente la verdad del testimonio”. Així ho va entendre, per exemple, el català Joaquim Amat-Piniella, que va transformar en novel·la, *K.L. Reich*, la seva experiència de deportat a Mauthausen i altres camps, igual que Primo Levi, Imre Kertész, Charlotte Delbo, Boris Pahor o l'esmentat Semprún. Amat-Piniella fa dir a un dels seus personatges que “és revoltant que, si sobrevivim, se'ns arribi a considerar com a màrtirs, com a herois; haurem estat prudents, això és tot”. Prudència per sobreviure, a cada minut, en aquell lloc oblidat per Déu.

Llibert Tarragó és fill d'un deportat a Mauthausen que va poder tornar a casa. Jo soc nebot d'un deportat a Mauthausen que només ha tornat a casa en forma de *stolpersteine* (llamborda commemorativa obra de l'artista berlinès Gunter Demnig) el passat mes de maig. L'amic Tarragó i un servidor estem units pel vincle dolorós de la deportació dels republicans que van perdre la Guerra Civil i, després, van ser xuclats per l'esclat de la Segona Guerra Mundial i la maquinària del mal radical més destructiva que ha conegut el món contemporani. M'agrada pensar que Joan Tarragó Balcells i Francesc Vidal Casanellas, tots dos marcats amb el triangle blau cosit a l'uniforme de presoner, es van conèixer i, tal vegada, es van poder ajudar en aquell clot d'immensa destrucció. És pura imaginació, esclar. No tinc res més, la informació és escassa. Imaginar és el que

fem quan volen travessar la cortina invisible però densa que separa els morts dels vius.

Aquest llibre és una manera honesta, subtil i sàvia d'omplir el silenci. Llibert Tarragó, fill de l'exili a França, ens revela en aquestes pàgines les memòries del seu pare i, alhora, el seu viatge en direcció a un passat traumàtic que exigeix anar separant les capes que conformen la dialèctica perenne entre el record i l'oblit, entre la ferida i la resiliència, entre els malsons i l'esperança. Tarragó, amb una prosa ràpida, rica i plena de meandres, il·lumina el passat i, en fer-ho, projecta sobre el nostre present un testimoni familiar que s'insereix dins de la memòria col·lectiva com un avís, com un senyal d'alarma, davant les noves barbàries i els nous odís que es van normalitzant a dia d'avui. Aquesta obra és també, d'alguna manera, una història alternativa d'Espanya, una societat que es permet el luxe dubtós de relativitzar els vells i els nous feixismes, no fos cas que s'ofengués algú.

El volum que Tarragó ha escrit és un tribut a la figura del seu pare i un exercici de diàleg amb les ombres, a cor obert. El jove Llibert va descobrir, d'amagat, al despatx patern, les proves del dolor que no es comentava: “imatges de fosses comunes mig plenes de capes de cadàvers. Cadàvers blancs. El blanc de la calç. Al marge, tres dones vigilants nazis, expertes del terror, la feminitat dissolta en el seu uniforme de dril groller i amb la cara adusta, llençaven els esquelets com qui llença sacs de patates! Quan la mare va constatar la meua descoberta —l'estupor m'havia impedit tornar a endreçar ràpidament les fotografies a lloc—, em va travessar el seu crit d'esglai.” El narrador d'aquesta història assaja un exercici arriscat i valent, del qual en surt amb un tresor valuós: el coneixement dels matisos d'una experiència sense parangó, sobre la qual mai acabem

de saber-ho tot. Més aviat passa el contrari: com més estudiem el fenomen dels camps nazis, més ens adonem de la profunditat de l'abisme moral, polític i social que van representar. Els detalls del mal radical són incomptables i van afegint estupor a la nostra mirada.

Els nazis van portar la destrucció fins a la màxima expressió, fins a crear un buit agònic on l'aniquilació conversa de manera silent amb l'infinít: esborrar qualsevol rastre dels que ells consideraven enemics. Ens hem acostumat, doncs, a parlar amb els fantasmes de la memòria escàpola i capriciosa, per donar sentit a unes absències tapades per tones de por, d'ignorància i d'indiferència. A mercè de petits signes, hem anat descobrint la veritat, a poc a poc, sota la pols acumulada, guiats pels fantasmes extraviats, en el territori pantanós on l'amnèsia i els retalls de moments viscuts excuten la dansa extenuant d'un futur que mai no va arribar. Colpits per la petjada del terror, hem descobert que estàvem lligats —per sempre— a les víctimes dels pitjors botxins.

Nosaltres som ells. Només sent (una mica) ells podrem intentar comprendre el que escapa de tota comprensió. Les noves generacions hem hagut de rescatar, com hem pogut, els noms dels que van esdevenir víctimes. Rescatar els noms, els rostres, les peripècies i els periples d'aquells que van ser assassinats als camps nazis i d'aquells que van sobreviure, per retrobar-nos amb la història més enllà i més ençà de les fredes referències generals. Llibert Tarragó és un explorador valent d'aquesta selva. Es tracta d'una selva on anem respirant la història, entesa com la suma de les moltes històries que s'acumulen als marges. Hi notem el batec d'una veritat extrema que ens interpel·la i ens exigeix repensar-ho tot, sense trampes. No podem viure feliçment sense abraçar aquest dolor que ens desborda.

És imprescindible trepitjar l'escenari de l'horror. És imprescindible fer silenci davant les cambres de gas i els forns crematoris. És imprescindible pujar i baixar l'escala de la pedrera on els presoners perdien la vida mentre els vigilants es divertien observant com alguns queien o eren empentats. L'autor d'aquest llibre va anar al camp de Mauthausen l'any 2000. L'estiu del 2006, en ple mes d'agost, vaig visitar Mauthausen, on va ser deportat i assassinat l'oncle Francisco, el germà gran de la meva mare; el van matar pocs dies després de fer vint-i-nou anys, a l'extensió de Gusen. Segons els documents, el final va tenir lloc a un quart de cinc de la matinalada de l'1 de gener del 1942. Debades vaig cercar algun senyal que fes present aquell home. El tiet no hi era i, alhora, hi era, com hi són tots, diluïts en l'aire i en el paisatge, eternament presents en l'eco dels passos dels visitants que explorem una pregunta que no sabrem mai ni formular.

Després de passar un dia llarg al camp, vaig escriure algunes notes. Aquesta la comparteixo aquí: "Una idea em domina: l'oncle, quan va entrar aquí, no sabia on anava. Vull dir que no sabia que els camps nazis eren els camps nazis ni sabia que el mal radical s'hi realitzaria plenament amb la tecnologia moderna més precisa. No sabia que hi entrava per morir i que el seu cos desapareixeria i mai no el trobaríem: «Soc un presoner de guerra», devia ser la seva consideració primera. Avui sabem molt més del que mai va saber el meu oncle sobre la maquinària que el va assassinar. El que no coneixerem mai és la textura del seu dolor, allò que relliga la por a la desesperança i el sofriment al somni." Cal anar als camps, cal mirar els vestigis de l'horror, cal fer el viatge. Ens ho devem, els ho devem.

Joan Tarragó va ingressar al camp de Mauthausen el 23 de gener del 1941 i en va sortir el 5 de juny del 1945, un mes després de

l'alliberament de les instal·lacions per part de l'exèrcit nord-americà. Per cert, la famosa fotografia on es veuen supervivents de Mauthausen celebrant l'entrada en aquest lloc d'un tanc de l'11a Divisió de Tancs del 3er Exèrcit dels Estats Units no és una instantània, sinó una escena que es va reconstruir i interpretar per ser recollida per les forces US Signal Corps, els militars dels Estats Units especialitzats a fotografiar, filmar i informar de la guerra. Es va realitzar a instàncies del coronel que va assumir el comandament del camp, Richard R. Seibel, el 7 de maig del 1945, dos dies després de l'alliberament de debò, que va ser fotografiat des de dins per un deportat, el català Francesc Boix, desdoblbat en fotoperiodista de la tragèdia que ell mateix va viure.

El moment històric està ben dramatitzat. Sobre el vehicle, hi ha tres soldats que somriuen, a més d'un altre que treu el cap des de l'interior. Els presoners alliberats, la majoria vestits amb el precari uniforme de ratlles obligatori (fabricat amb fibra de paper), saluden als alliberadors i donen l'esquena a l'objectiu. Només un presoner sembla estar pendent del fotògraf: un home situat a l'esquerra de l'espectador, que aixeca el braç dret mentre somriu lleument i no està gens atent al que, sens dubte, és el gran esdeveniment: l'arribada de les tropes que han derrotat els botxins. Sobre la part interior de l'entrada al camp i mirant cap a la plaça de revista, veiem una gran pancarta que diu "Los españoles antifascistas saludan a las fuerzas liberadoras".

L'escena és gairebé perfecta i, malgrat l'engany poètic que conté, capta l'alegria que exhibeixen els actors. Alegria autèntica i dolor autèntic, tot alhora. Molt ràpidament, allò es va anar oblidant. L'historiador Robert H. Abzug, autor d'un llibre de referència sobre l'experiència de les tropes dels EUA en l'alliberament dels

campes nazis, escriu que, un cop retornats a casa, els veterans que havien estat a Mauthausen i en d'altres camps nazis només van trobar incredulitat, disgust o silenci en la gent a qui van explicar el que havien vist; al final, es van refugiar en el seu propi silenci, fins que, passats molts anys, hi va haver una mica d'interès a saber la veritat d'aquella època.

La vida del supervivent Tarragó, home de fortes conviccions, és una lliçó que il·lustra les complexitats del segle xx, travessades pel combat ideològic, les il·lusions, les utopies i els desenganys. El xoc dels ideals contra les misèries del poder i les masses va portar milions de persones a descobrir els límits més foscos de l'existència, allí on la política, la poesia i la fe perden la seva substància i esdevenen notes d'un pentagrama mut. Igual que tots els que van tornar dels camps de la mort, Tarragó, que havia estat el presoner número 4355, va haver de reconstruir-se per poder tirar endavant.

Charlotte Delbo ha escrit això: "Cadascú s'havia endut els seus records, tot el feix dels seus records, tot el pes del seu passat. A l'arribada vam haver de desfer-nos-en. Entràvem nus. Em direu que a un ésser humà se li pot arrabassar tot, menys la memòria. No sabeu res de res. Primer se li treu la condició d'ésser humà i aleshores l'abandona la memòria. La memòria se'n va a tires, com tires de pell cremada." Prenguem-ne nota i expliquem-ho als nostres fills, i que aquests ho expliquin també als nostres nets. Fem que cada testimoni, com el que representa aquest llibre valuós, sigui sempre una celebració de la vida i de la dignitat humana, contra les forces de la foscor.

Memòries del camp

JOAN TARRAGÓ
(1914-1979)

D'ençà que, fa vint-i-nou anys, vaig sortir amb vida del camp d'extermini de Mauthausen, tenia pensat començar a escriure el meu "diari", o les meves "memòries", però sempre vaig considerar que era una empresa massa gran. D'una banda, no posseeixo cap riquesa literària, de l'altra, la meva situació física no em permetia poder concentrar-me durant hores i dies descrivint sobre el paper la vida de brutalitats, assassinats, maltractaments i una alimentació deficient, que havia viscut durant quatre anys i mig, que van deixar una empremta tan profunda en el meu cervell que fins fa aproximadament un any no he pogut calmar els freqüents malsons que patia cada nit.

Avui, doncs, em proposo fer un assaig, no amb la intenció d'editar-ho, sinó més aviat de plasmar sobre el paper les meves memòries d'una forma íntima, de donar a conèixer, en particular als meus fills i nets, el que va ser el nazisme, els martiris i assassinats que cometien els SS en els camps d'extermini de III categoria (com eren classificats els camps de Mauthausen i Auschwitz), amb la finalitat, davant de l'increment de la propaganda nazi, en particular a Alemanya Occidental però a tot el món, que serveixi d'exemple i sigui un granet de sorra que impedeixi el ressorgiment de la crimi-

nal bèstia nazi. Per tal que mai més puguin reviure els inferns que van representar els camps d'extermini.

Començaré el meu relat des de la sortida de l'*stalag*¹ (camp de triatge de presoners de guerra) i l'arribada al poble de Mauthausen, i posteriorment al sinistre camp, i deixaré per a més tard la intenció de transcriure altres capítols sobre les diferents facetes de la situació política i revolucionària de la qual, per circumstàncies de la vida, he pogut ser testimoni ocular i físic.

Procedents de l'Stalag 12D, situat a Triers (Alemanya), vam arribar a Mauthausen. En aquell *stalag*, com en tots els llocs on hi havia espanyols, havíem organitzat el Partit, amb diferents objectius: analitzar la situació política i el desenvolupament de la guerra; mantenir una bona moral; preparar les condicions de resistència local, davant de l'eventualitat que poguéssim necessitar la força per salvar les nostres vides; organitzar la solidaritat entre tots, ajudant fonamentalment el més necessitat.

Érem un grup de nou-cents homes, i entre ells n'hi havia uns vint-i-cinc d'autenticats en l'organització clandestina. El secretari d'organització era el camarada Romeu, de Tortosa, assassinat a Gusen, un camp que depenia de Mauthausen, que era el camp central. Joan Pagès, de Barcelona, que posteriorment va patir tres anys de presó franquista a la Model de Barcelona, i que encara és viu, tenia la responsabilitat del secretariat d'Agit-Prop. Per la meua banda, jo tenia la responsabilitat de la Secretaria General. S'ha de dir que tots tres érem membres del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), creat l'any 1936 amb la fusió de quatre partits

1. *Stalag*: camp de triatge de presoners de guerra durant la Segona Guerra Mundial a Alemanya. (Totes les notes són de Llibert Tarragó.)

marxistes (el Partit Comunista Català, el Partit Socialista, la Unió Socialista de Catalunya i el Partit Català Proletari), i que des d'un principi es va adherir a la Internacional Comunista. Encara que tots tres dirigents fóssim membres del PSUC, controlàvem tots els camarades de la península Ibèrica, ja fossin castellans, bascos, gal·lecs o catalans. En aquella situació calia que anéssim tots agrupats formant un sol bloc, deixant per a més tard el problema candent que representaven les nacionalitats a Espanya.

Com que havíem de desplegar una activitat d'extrema clandestinitat, ja que ens hi jugàvem la vida, vam formar l'organització a base de grups de tres camarades, un dels quals era nomenat responsable. Aquesta forma d'organització permetia reunir-se sense perill, ja que passejant durant les hores lliures es discutien tots els problemes que se'ns plantejaven. He d'assenyalar que només controlàvem els que ens oferien més confiança, ja que hi havia molts altres membres del Partit a qui no se'ls controlava directament perquè no se'ls coneixia a fons, però es mantenia un contacte estret amb tot el grup de nou-cents homes.

Havíem arribat a aquell *stalag* procedents de l'*stalag* VIIIIC, situat a Zagan (Alta Silèsia), des d'on vam sortir juntament amb exgendarmes, ferroviaris i altres que el govern de Pétain necessitava per a l'economia francesa i l'ordre públic. Vam arribar el desembre de 1940, i ens vam hostatjar en uns barracons que tenien quatre pisos de lliteres, amb uns clots de planxa a planxa a cada llitera que provocaven un corrent d'aire continu, per la qual cosa havíem d'aguantar temperatures molt baixes. Quan vam sortir de l'*stalag* VIIIIC se'ns va dir que ens n'anàvem alliberats cap a França juntament amb els gendarmes, etc. Ens vam aturar en l'*stalag* de Triers, situat al costat de la frontera de Luxemburg i França. Allà van fer la

tria, es van endur els francesos i ens vam quedar nosaltres, els espanyols, juntament amb la plantilla de presoners francesos d'aquest *stalag*. Uns dies abans de Nadal sortien, doncs, cap a França, i entre ells es va poder camuflar algun espanyol (uns deu homes), ja que deu francesos van voler canviar la documentació amb espanyols creient que tindrien més sort que no pas els francesos. Més tard ho havien de lamentar, ja que gairebé tots van ser apallissats fins a la mort a Mauthausen.

El camarada Romeu (excomissari polític d'una brigada del Cinquè Regiment d'Internacionals), va conèixer durant la nostra Guerra Civil un alemany a qui va retrobar a l'*stalag* amb l'uniforme de la Wehrmacht, que havia estat membre de les Brigades Internacionals. Es van donar a conèixer, però no li va dir mai que estàvem organitzats políticament, i van mantenir contacte personal mentre vam estar allà.

Vam sortir de l'*stalag* el 21 de gener de 1941 i, segons aquest capità exmembre de les Brigades Internacionals, ens van comunicar que ens durien a Suïssa, al Comitè de la Creu Roja Internacional, i que allà podríem triar el país on voldríem residir: França, Mèxic, Suïssa o la URSS. Per als que triessin la Unió Soviètica, havíem de preveure els seus antecedents, per si s'infiltrava algun element espia, provocador, etc. He de confessar que al principi ens ho vam creure, però l'endemà ens havíem de desenganyar ja que, tot passant els Alps, ens endinsàvem cap al sud-est. Que encertats vam estar de no donar a conèixer l'existència del Partit a aquell capità, ja que, malgrat haver estat membre de les Brigades Internacionals, vam arribar a la conclusió que s'havia canviat de bàndol i per això duia l'uniforme de capità de la Wehrmacht.

Amb el suport del Memorial Democràtic

© del text: Llibert Tarragó Esteve, 2021
© de la traducció: Josep Maria Pinto González, 2021
© del pròleg: Francesc-Marc Álvaro Vidal, 2021
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2021
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: novembre de 2021
ISBN: 978-84-1303-306-8
DL: L 753-2021
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.